

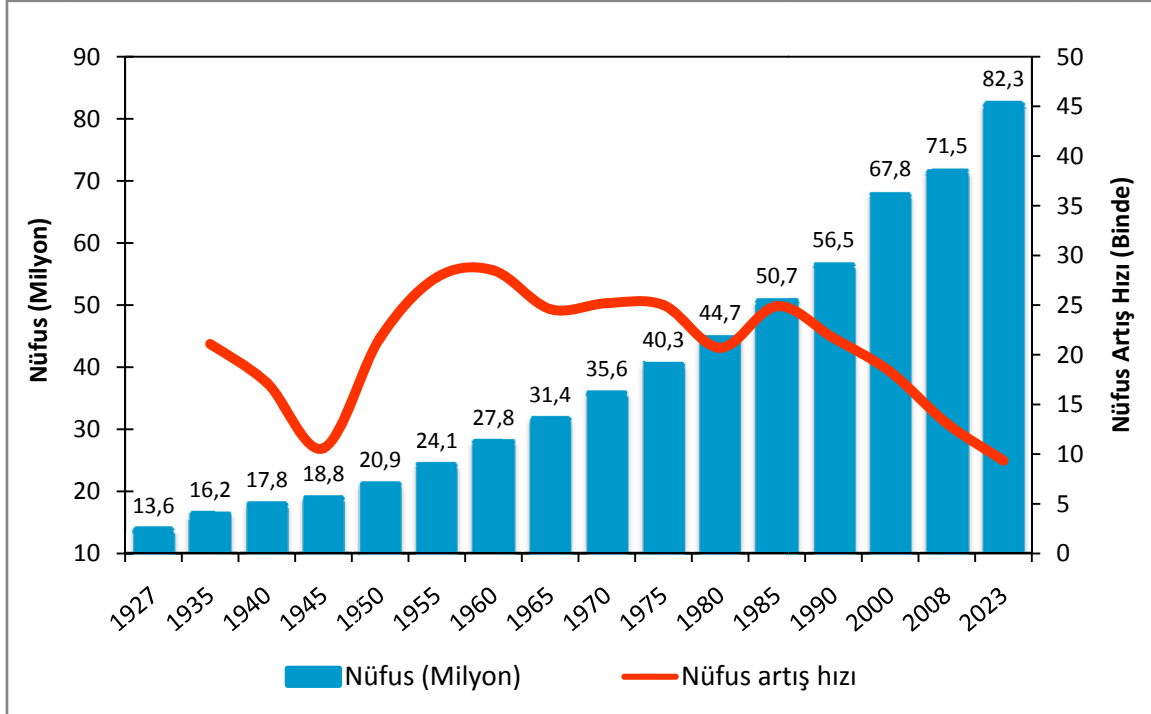
II. Nüfusun Temel Özelliklerindeki Değişimler

Bu bölümde nüfusun temel özelliklerini oluşturan nüfusun büyüklüğü, artış hızı, kaba doğum ve ölüm hızları ve doğuşta yaşam beklentisindeki değişimler ele alınacaktır. Bu göstergelerdeki değişimler Türkiye'nin yaşadığı demografik dönüşümü daha iyi anlamamızı sağlayacaktır. Bu bölümde kullanılan tüm kavramların açıklaması Kutu 2'de verilmektedir.

A. Nüfusun Büyüklüğü ve Artış Hızındaki Değişimler

Türkiye'de ilk nüfus sayımı Cumhuriyet'in ilanından 4 yıl sonra, 1927 yılında yapılmıştır. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın sonrasında gerçekleşen bu sayımda Türkiye'nin nüfusu 13,6 milyon olarak tespit edilmiştir. Uzun yıllar süren savaş koşulları sonrasında barış dönemine girilmesiyle nüfusumuz hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır. Türkiye'nin nüfusu, nüfus artış hızının binde 28 ile en yüksek seviyeye ulaştığı 1950'li yılların ortalarında 24 milyona; 1960'lı yılların başında ise 1927 seviyesine göre iki kat artarak 28 milyona yükselmiştir. Türkiye'de nüfus artış hızı, 1960'lı yıllar ile birlikte azalmaya başlayarak 1970'lerde binde 25'e; 1980'lerde binde 20'ye; 2000'lerde ise binde 15'e gerilemiştir (Şekil 1). Günümüzde binde 13 seviyesinde olan nüfus artış hızının Cumhuriyet'in 100. yılı olan 2023 yılında binde 9 seviyesine düşeceği öngörülmektedir (TÜİK, 2009).

Şekil 1. Nüfusun büyüklüğü ve artış hızındaki değişimler, 1923-2023

Kaynak: TÜİK 2010a, 2010b, 2010c

Türkiye'deki nüfus artış hızının 1960'lardan başlayarak sürekli olarak azalmasına karşın, nüfusun büyüklüğü sürekli olarak artarak 1990 yılında 56 milyona, yani 1960 nüfusunun iki katına ulaşmıştır. 2000'li yılların sonunda 72 milyona ulaşan nüfus büyüklüğünün Cumhuriyet'in 100. yılında 82,3 milyon olması beklenmektedir (TÜİK, 2009). Bu sayısal büyüklükler, Türkiye nüfusunun ilk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılıyla 2008 yılı arasındaki 81 yılda yıllık olarak ortalama 715 bin kişi arttığını göstermektedir.

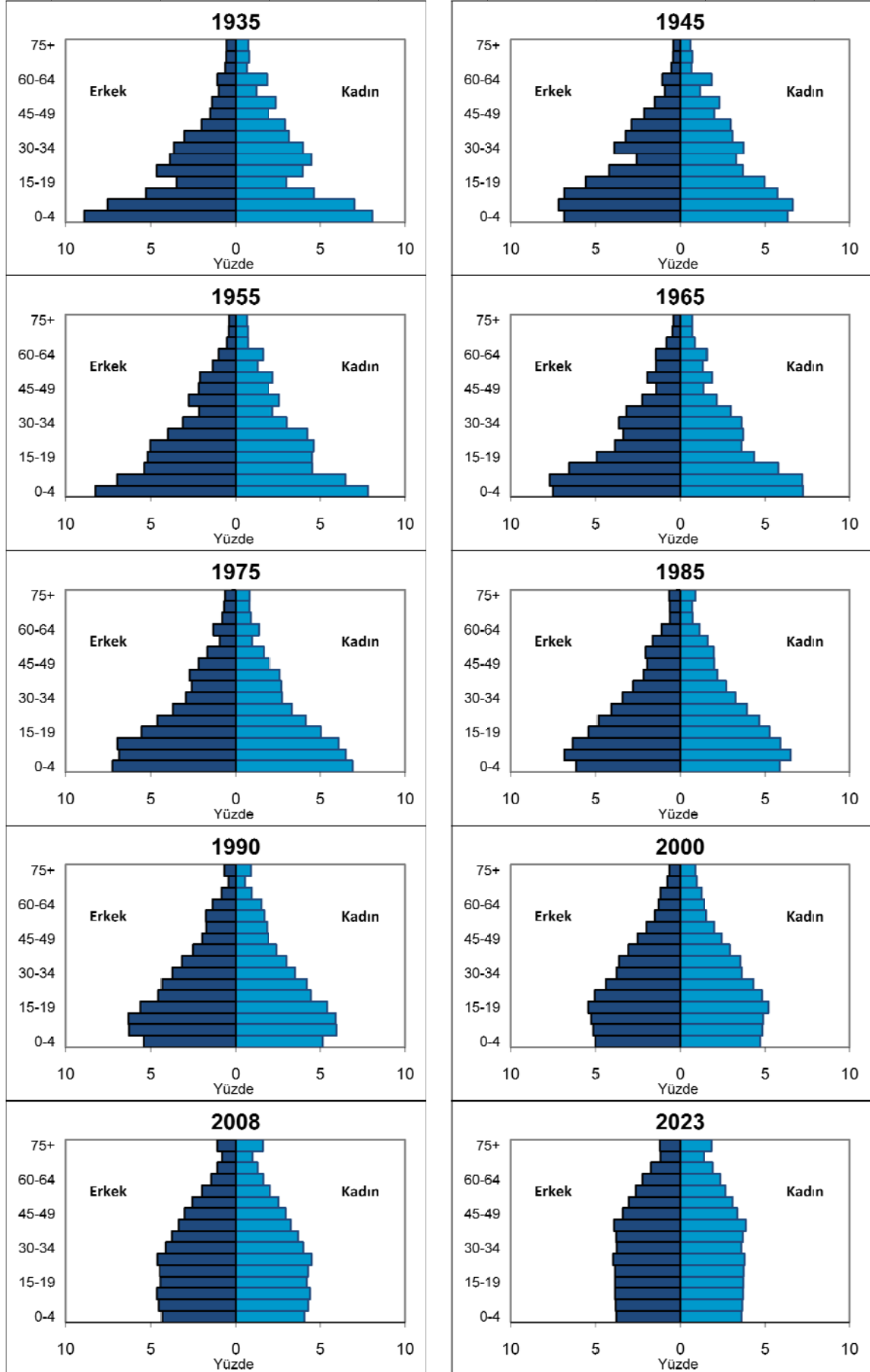
B. Yaş Yapısındaki Değişimler

Nüfusun yaş yapısı, nüfusu belirleyen temel bileşenler olan doğurganlık, ölümlülük ve göçten doğrudan etkilenmektedir. İlerleyen bölümlerde daha detaylı görüleceği üzere, Türkiye'de zaman içinde bu bileşenlerde önemli değişimler meydana gelmiştir. Nüfusun yaş ve cinsiyet yapısının özet bir göstergesi olan nüfus piramitleri ülkelerin demografik yapıları hakkında önemli bilgiler sağlayan araçlardır. Geniş tabana sahip nüfus piramitleri yüksek; dar tabana sahip nüfus piramitleri düşük seviyedeki doğurganlığa işaret ederler. Nüfus piramitlerinde ileri yaşlara doğru gözlenen hızlı daralmalar yüksek; daha yavaş daralmalar düşük ölümlük seviyesini gösterirler. Nüfus piramitleri doğurganlık ve ölümlülük seviyesi ve örüntüsüne ilişkin bilgi sağlamanın yanında, özellikle yaş ve cinsiyet seçici göç hareketleri konusunda da bilgi sağlarlar.

Türkiye nüfusunun yaş yapısının değişimine nüfus piramitleri aracılığı ile bakıldığında (Şekil 2), Türkiye'nin yüksek doğurganlık rejiminden düşük doğurganlık rejimine geçişini net olarak görmek mümkün olmaktadır. 1935 yılından başlayarak 1975 yılına kadar sürekli olarak yüksek doğurganlık seviyesine işaret eden geniş tabanlı nüfus piramitleri olan Türkiye'nin, 1980'li yıllardan itibaren doğurganlık seviyesinde azalmayı işaret eden, tabanı gittikçe daralan nüfus piramitlerine sahip olduğu görülmektedir. 1935 yılına ait olan nüfus piramidinde Birinci Dünya Savaşı yıllarında doğan 1915-1920 doğum kuşağının (15-19 yaş grubu) diğer doğum kuşaklarına göre sayısal olarak daha küçük nüfusunun olduğu görülmektedir. Bu durum, savaş koşullarında Türkiye'de doğurganlığın ertelendiğini açık bir şekilde göstermektedir. Bu doğum kuşağının izlerini 1975 yılına kadarki tüm nüfus piramitlerinden de izlemek mümkün olmaktadır.

Kutu 2 Bölüm 2'deki Kavramların Açıklaması	
Nüfus artış hızı	İki dönem arasında nüfusun artış hızını gösterir. Belirli bir sürede nüfusun artış hızı üstel olarak aşağıdaki eşitlik ile hesaplanır. Binde olarak gösterilir. $r = \ln \left(\frac{P_t}{P_0} \right) / t$
Çocuk bağımlılık oranı	Çalışma çağındaki her 100 kişi başına düşen çocuk sayısıdır. 0-14 yaş grubundaki nüfusun, 15-64 yaş grubundaki nüfusa oranının yüzde olarak ifadesidir. $\frac{P_{0-14}}{P_{15-64}} \times 100$
Yaşlı bağımlılık oranı	Çalışma çağındaki her 100 kişi başına düşen yaşlı sayısıdır. 65 ve daha yukarı yaştaki nüfusun, 15-64 yaş grubundaki nüfusa oranının yüzde olarak ifadesidir. $\frac{P_{65+}}{P_{15-64}} \times 100$
Genel Bağımlılık oranı	Çalışma çağındaki her 100 kişi başına düşen çocuk yaşlı sayısıdır. Bu oran çocuk ve yaşlı bağımlılık oranlarının toplamına eşittir. 0-14 ve 65 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun, 15-64 yaş grubundaki nüfusa oranının yüzde olarak ifadesidir. $\frac{P_{0-14} + P_{65+}}{P_{15-64}} \times 100$
Kaba doğum hızı	Bir yıl içindeki canlı doğum sayısının (B) yıl ortası nüfusa (P) bölünmesiyle bulunur. Genellikle 1000 nüfusa düşen doğum sayısı olarak gösterilir. $\frac{B}{P} \times 1000$
Kaba ölüm hızı	Bir yıl içinde meydana gelen ölüm sayısının (D) yıl ortası nüfusa (P) bölünmesiyle bulunur. Genellikle 1000 nüfusa düşen ölüm sayısı olarak gösterilir. $\frac{D}{P} \times 1000$
Doğal nüfus artış hızı	Sadece doğumlar ve ölümler arasındaki farktan, yani doğal süreçlerden kaynaklanan nüfus artışıdır. Doğal nüfus artış hızı, kaba doğum hızı ile kaba ölüm hızının farkı alınarak hesaplanır.
Doğuşta yaşam beklentisi	Yeni doğmuş bir bebeğin yaşamı boyunca mevcut yaşa özel ölümlülük hızlarına maruz kalması durumunda yaşaması beklenen ortalama yıl sayısıdır. Bir "Hayat Tablosu" göstergesi olan doğuşta yaşam beklentisi (e_0), doğumdan sonra yaşanan toplam kişi-yılların (T_0), "0" yaşında hayatta olan toplam kişi sayısına (l_0) bölünmesiyle hesaplanır. $e_0 = \frac{T_0}{l_0}$
Nüfus momentumu	Doğurganlık yenilenme düzeyine ulaştıktan sonra nüfusun bir süre daha nüfusun iç dinamiklerinin etkisi ile artmaya devam etme eğilimidir. Geçmişteki yüksek doğurganlık seviyesinin etkisiyle genç yaşlardaki nüfusun toplam nüfus içindeki payı artar ve bu genç nüfus doğurganlık çağına girdiğinde doğumlar ölümlerden sayıca fazla olmaya devam eder. Bu büyük grup zaman içinde tedrici olarak yaşlanır ve nüfustaki ölümler doğumlarla eşitlenir. Böylece nüfus momentumunun etkisi ortadan kalkar.
Durağan nüfus	Aşağıdaki özelliklere sahip olan hipotetik bir nüfustur. <ul style="list-style-type: none"> Doğum hızı, ölüm hızı ve nüfus artış hızı sabittir. Yaş ve cinsiyet yapısı sabittir. Yaş gruplarındaki mutlak sayılar zaman içinde değişirken, her yaş grubunun toplam nüfus içindeki payı sabit kalır. Nüfus göçe kapalıdır, diğer bir ifadeyle nüfus göç almaz ya da vermez.

Şekil 2. Nüfusun yaş yapısının değişimi, 1935-2023

Kaynak: TÜİK, 1937, 1949, 1961, 1969, 1982, 1989, 1993, 2003, 2010b, 2010c

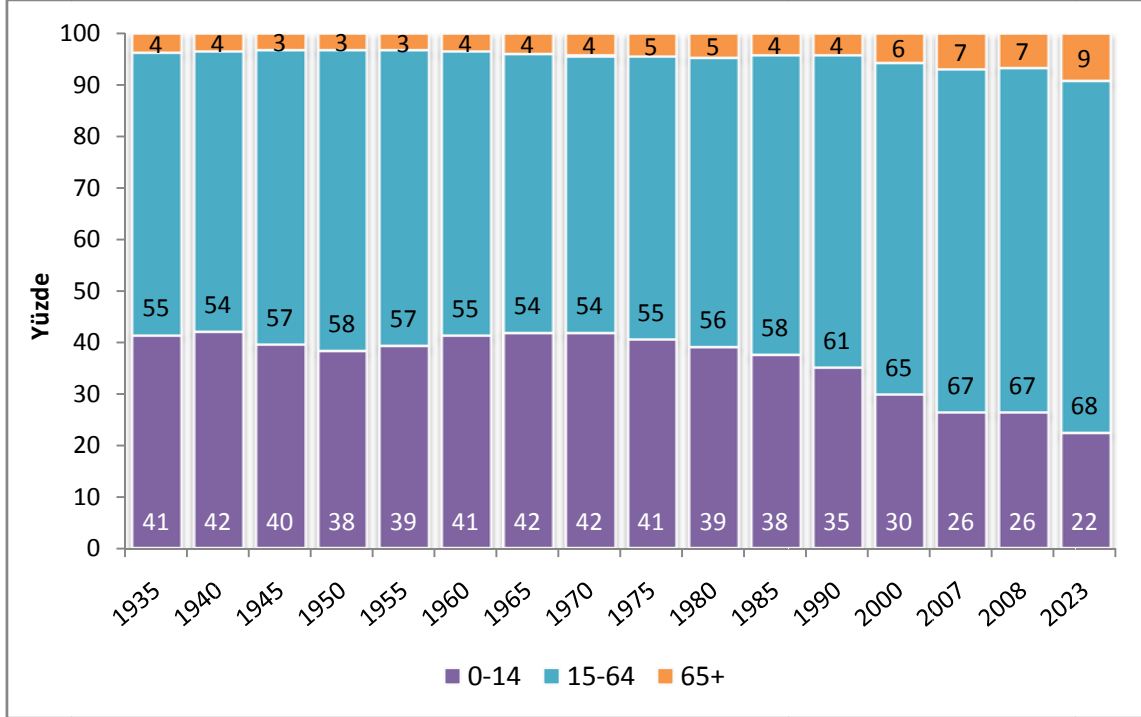
1985 yılı ve sonrasında 0-4 yaş grubunun toplam nüfus içindeki payı 5-9 yaş grubundan; 5-9 yaş grubunun payı da 10-14 yaş grubundan belirgin şekilde daha azdır. Bu durum, doğurganlık seviyesinin hızlı bir şekilde azaldığına işaret etmektedir. İkibinli yıllardan itibaren ise genç yaş gruplarının toplam nüfus içindeki paylarının birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Cumhuriyet'in 100. yılının kutlanacağı 2023 yılında ise Türkiye nüfusunun yaş yapısının, *durağan nüfusların* yaş yapısına benzer olacağı görülmektedir. Bu durum, nüfus büyüklüğünün bu yıllardan başlayarak tedrici olarak durağanlaşacağına işaret etmektedir.

Şekil 2'de verilen nüfus piramitlerinden yola çıkarak Türkiye'deki ölümlülük seviyesinin değişimi hakkında da ipuçları elde etmek mümkündür. Yine 1970'lere kadar nüfus piramitlerinin tabandan başlayarak çok hızlı bir şekilde daraldığı gözlenmektedir. Bu durum, özellikle 1935-1965 döneminde Türkiye'deki ölümlülük koşullarının ağırlığına dikkatimizi çekmektedir. 1970'li yıllardan sonra ise nüfus piramitlerindeki hızlı daralmanın yavaş yavaş ortadan kalktığını; 1990'lı yıllardan itibaren ise nüfus piramitlerinin ileri yaşlara doğru artık daha da yavaş olarak daraldığı görülmektedir. Bu gelişmeler Türkiye'de sadece ileri yaş gruplarında değil, tüm yaş gruplarında ölüm hızlarının düşmeye başladığını göstermektedir. Türkiye'de ölüm hızlarının azaldığını gösteren bir başka gelişme ise 65 ve daha üstü yaşlara ulaşabilen nüfusun payının zaman içinde artmasıdır. 1975 yılına kadar nüfusun ancak yüzde 3-4'ü 65 ve üstü yaşlarda iken, günümüzde bu oranın yüzde 7'nin üzerine çıktığı; 2023 yılında ise yüzde 10 seviyesine yaklaşacağı görülmektedir (Şekil 2 ve Şekil 3).

Türkiye nüfusunun yaş yapısının değişimine geniş yaş grupları temelinde bakıldığında (Şekil 3), üç önemli dönüşüm göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi, daha önce de vurgulandığı gibi, Türkiye nüfusunun doğurganlık seviyesindeki azalmanın ve ölümlülük koşullarındaki iyileşmenin bir sonucu olarak zaman içinde *genç nüfus yapısına* sahip olmaktan çıkarak gittikçe *yaşlı nüfus yapısına* dönüşmesidir. İkincisi, 15 yaşından küçük olan nüfusun payının, yine özellikle doğurganlık seviyesindeki azalmanın bir sonucu olarak, zaman içinde azalmasıdır. Türkiye'de 1935 yılında nüfusun yüzde 41'ini oluşturan bu nüfus grubu, 2008 yılında yüzde 26 seviyesine gerilemiştir. Bu nüfus grubunun payı 2023 yılında yüzde 22 seviyesine inecektir. Bu gelişme Türkiye'nin *genç nüfus* özelliğini kaybetmekte olduğunu bir kez daha göstermektedir. Üçüncü gelişme ise, çalışma çağındaki nüfusu oluşturan 15-64 yaş nüfusunun zaman içindeki artışıdır. Bu artışta erken dönem ölüm hızlarının azalmasının etkisinden daha çok yüksek doğurganlık koşullarının hüküm sürdüğü yıllarda doğan nüfus

gruplarının çalışma çağına girmeleri, yani *nüfus momentumu* rol oynamaktadır. Çalışma çağı nüfusunun hızlı bir şekilde artması ekonomik gelişme için fırsat yarattığı kadar, oluşturacağı istihdam baskısı nedeniyle aynı zamanda risk de yaratmaktadır.

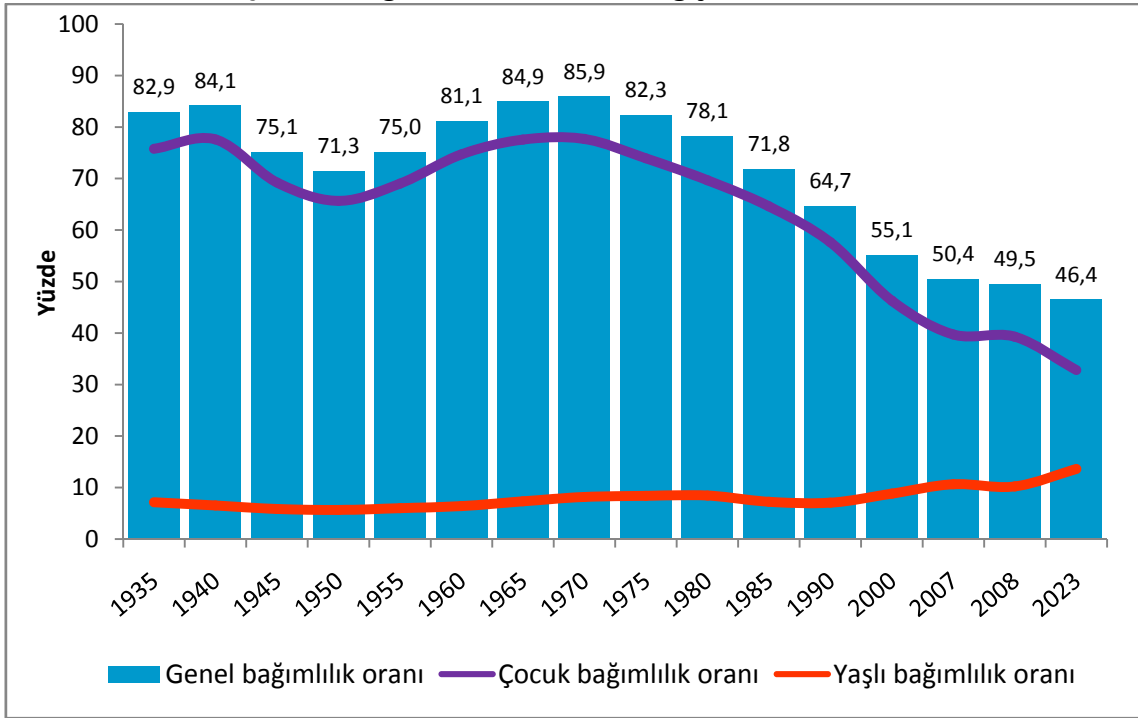
Şekil 3. Nüfusun geniş yaş gruplarına göre değişimi, 1935-2023

Kaynak: TÜİK, 1937, 1944, 1949, 1954, 1961, 1964, 1969, 1973, 1982, 1984, 1989, 1993a, 2003, 2010b, 2010c

Şekil 4'te verilen bağımlılık oranlarındaki değişime bakıldığında, çalışma çağı nüfusu üzerindeki bağımlılık baskısının zaman içinde azaldığı görülmektedir. Her 100 çalışma çağındaki nüfusa 1985 yılına kadar sürekli olarak 70'in üzerinde bir nüfus düşerken günümüzde genel bağımlılık oranının 50'ye düştüğü görülmektedir. Yapılan nüfus projeksiyonları önümüzdeki dönemde genel bağımlılık oranının düşmeye devam edeceğini göstermektedir. Bu durum, genel bağımlılık oranının düşmesinde doğurganlık seviyesindeki azalmanın önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Genel bağımlılık oranının bileşenlerinden birisi olan çocuk bağımlılık oranının azalmakta olduğu; buna karşın yaşlı bağımlılık oranının tedrici de olsa arttığı görülmektedir. 2025 yılı sonrası için yapılan nüfus projeksiyonları, doğurganlık seviyesindeki düşüşün bir sonucu olarak azalma eğilimi içinde bulunan genel bağımlılık oranının yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payının daha da artmasının bir sonucu olarak dengeleneceğini ve zamanla artış eğilimi içine gireceğini göstermektedir (TÜİK, 2009).

Şekil 4. Bağımlılık oranlarının değişimi, 1935-2023

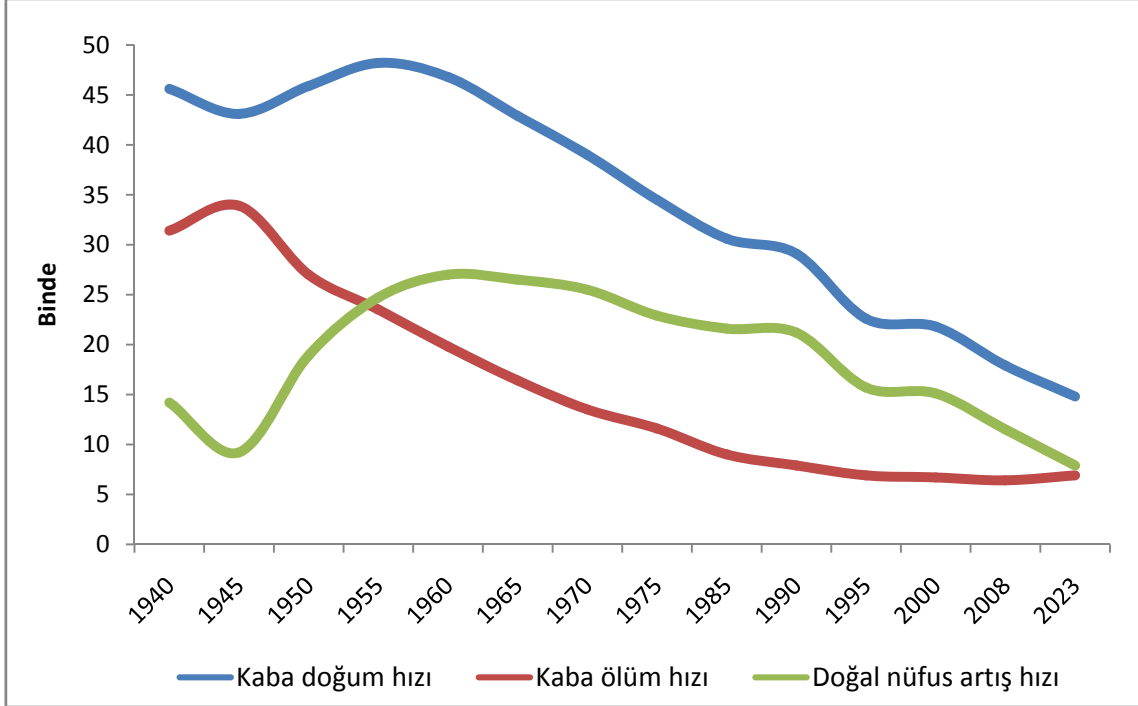
Kaynak: TÜİK, 1937, 1944, 1949, 1954, 1961, 1964, 1969, 1973, 1982, 1984, 1989, 1993a, 2003, 2010b, 2010c

C. Kaba Doğum ve Ölüm Hızlarındaki Değişimler

Türkiye'nin yüksek doğurganlık ve ölümlülük seviyelerinden düşük doğurganlık ve ölümlülük seviyelerine geçerek yaşadığı demografik dönüşümün izleri kaba doğum ve kaba ölüm hızlarının zaman içindeki değişiminin yer aldığı Şekil 5'de net olarak görülmektedir. 1940'lı yıllarda kaba doğum hızı binde 45; kaba ölüm hızı binde 31; doğal artış hızı ise bunların farkı olarak binde 14 seviyesindedir. 1955 yılında binde 48 ile en yüksek seviyesine ulaşan kaba doğum hızı, beklendiği gibi kaba ölüm hızına göre daha tedrici bir şekilde azalmıştır. Kaba ölüm hızı İkinci Dünya Savaşı yıllarında bir miktar artmış, daha sonra ise sürekli bir azalma eğilimi içinde olmuştur. Kaba doğum hızı ile kaba ölüm hızı arasındaki farkın en yüksek olduğu dönemin 1960'lı yıllar olduğu görülmektedir. 1990'lı yıllarda binde 25 seviyesine gerileyen kaba doğum hızı ile binde 8 seviyesine gerileyen kaba ölüm hızı arasındaki farkın daha da azaldığı gözlenmektedir. 2000'li yıllarda da azalmaya devam eden kaba doğum hızının aksine kaba ölüm hızında nüfusun yaşlanması da etkisi ile kısmi bir yükselme görülmektedir. 2000'li yılların başında binde 6 olan kaba ölüm hızının 2023 yılında binde 7 seviyesine yükseleceği öngörülmektedir. 2025 yılı sonrasındaki döneme ilişkin demografik öngörüler, Türkiye'de yüzyılın ortalarından itibaren kaba doğum hızı ile kaba

ölüm hızının eşitleneceğini ve bunun sonucunda doğal nüfus artış hızının *sıfır* olacağını göstermektedir (TÜİK, 2009).

Şekil 5. Kaba doğum, kaba ölüm ve doğal nüfus artış hızlarının değişimi, 1935-2023

Kaynak: Fişek ve Shorter, 1968; Shorter ve Macura, 1982; Toros, 1985; DPT, 1985, 2001; TÜİK, 1995; 2009

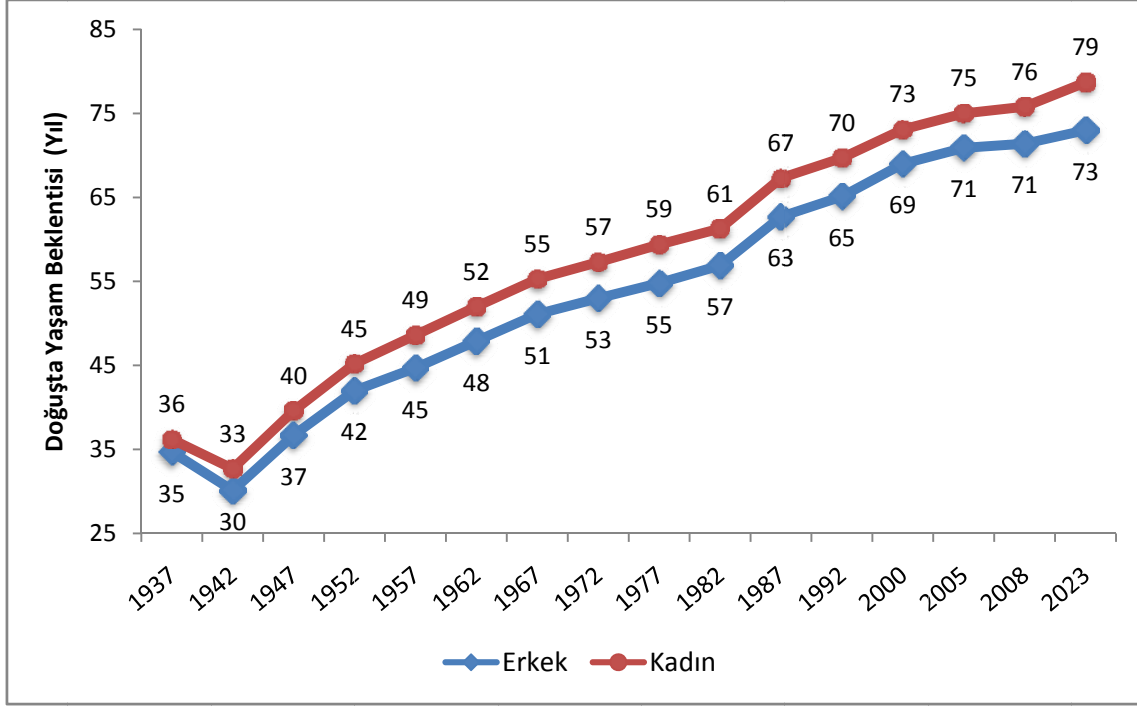
D. Doğuşta Yaşam Beklentisindeki Değişimler

Bir ülkedeki genel ölümlülük seviyesinin özet bir göstergesi olan doğuşta yaşam beklentisi, Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı yılları dışarıda bırakılırsa sürekli olarak artma eğilimindedir (Şekil 6). 1940’lı yıllarda erkek nüfus için 30 yıl ve kadın nüfus için 33 yıl olan doğuşta yaşam beklentisinin günümüzde 40 yılın üzerindeki bir artış ile erkekler için 71 yıla kadınlar için ise 76 yıla yükseldiği görülmektedir. Cumhuriyet’in yüzüncü yılı olan 2023 yılında ise doğuşta yaşam beklentisinin erkekler için 73 yıla; kadınlar için ise 79 yıla yükseleceği tahmin edilmektedir (TÜİK, 2009). Zaman içinde görülen bu artışta yetişkin ölümlülüğündeki iyileşmeden daha çok erken yaş ölümlülüğündeki iyileşme etkili olmuştur. Doğuşta yaşam beklentisi ile beş yaşındaki yaşam beklentilerinin karşılaştırması bunu doğrular niteliktedir. Örneğin, 1935-40 döneminde yeni doğan bir erkek çocuğun beklenen yaşam beklentisi (35 yıl), aynı zaman diliminde 5 yaşında olan bir erkek çocuğun beklenen yaşam beklentisinden (51 yıl) 16 yıl daha kısadır (TÜİK, 1995). Türkiye’de diğer tüm toplumlarda olduğu gibi kadın nüfusun doğuşta yaşam beklentisi erkek nüfustan daha yüksektir. Bu anlamda önemli olan

bir başka gelişme de kadın ve erkek nüfusun doğuşta yaşam beklentileri aralarındaki farklılığın, özellikle erkek nüfusun zaman içinde ağırlaşan ölümlülük koşulları nedeniyle, azalma yönünde değil artma yönünde olmasıdır (Şekil 6).

Şekil 6. Doğuşta yaşam beklentisindeki değişimler, 1935-2008

Kaynak: Fişek ve Shorter, 1968; TÜİK, 1995, 2009, 2010e; Ergöçmen, Hancıoğlu ve Ünalın, 1995

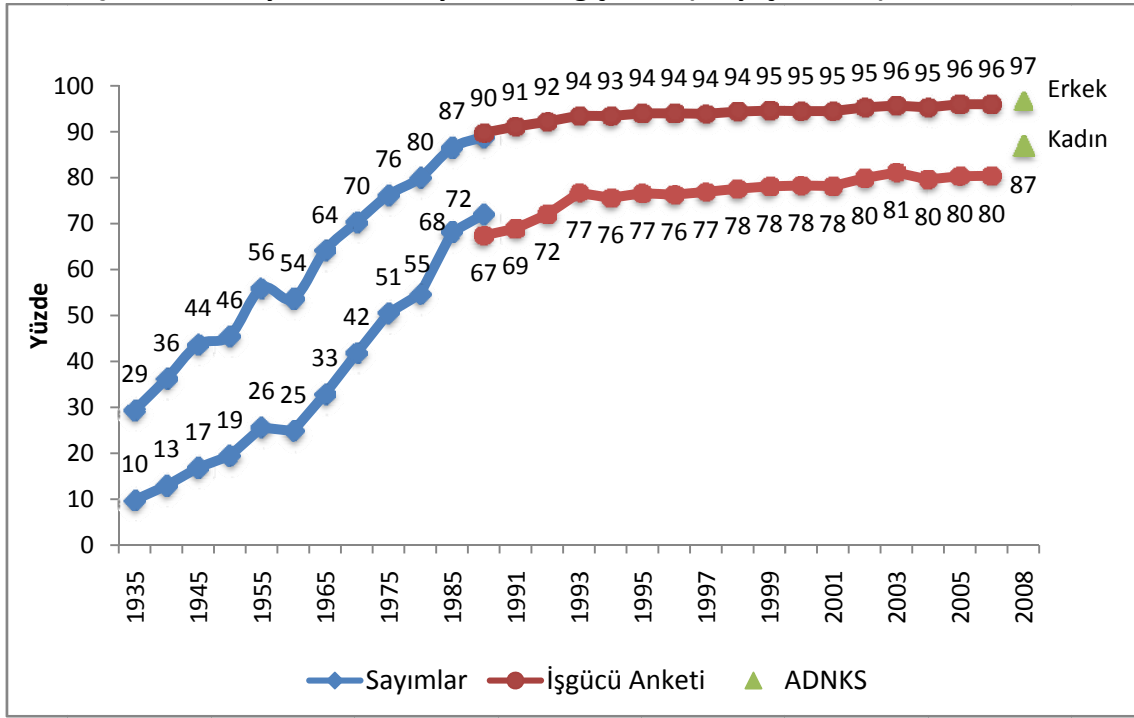
III. Sosyo-Ekonomik Yapıdaki Değişimler

Bu bölümde Türkiye'nin yaşadığı demografik dönüşümün arka planını oluşturan sosyo-ekonomik yapıda meydana gelen değişimlere tarihsel bir süreçten bakılacaktır. Bu kapsamda eğitim, kentleşme, gelir dağılımı ve yoksulluk süreçlerinde zaman içinde meydana gelen değişimler ele alınarak, bu süreçlerin diğer bölümlerde tartışılan demografik değişimler üzerindeki *zaman etkisi* anlaşılmaya çalışılacaktır. Bu bölümde kullanılan tüm kavramların açıklaması Kutu 3'te verilmektedir.

A. Eğitim Düzeyindeki Değişimler

Cumhuriyet'in ilanından sonra eğitim alanında köklü düzenlemeler yapılmıştır. Eğitim kurumlarının birleştirilmesine, örgütlenmesine, eğitimin niteliğinin geliştirilmesine ve eğitimin yaygınlaştırılmasına ilişkin bir dizi yasal düzenleme yürürlüğe konulmuştur. Bu dönemde 1924 Anayasası'na konulan hükümler ile ilköğretim parasız ve zorunlu hale getirilmiştir (Toprakçı, 2006). 1928 yılında gerçekleştirilen harf devriminden hemen sonra da Türkiye'de büyük bir okuma-yazma seferberliği başlatılmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2010). Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanan bu gelişmelerin etkisi ile Türkiye'de okuryazarlık seviyesi çok hızlı bir artış eğilimine girmiştir. 1935 yılında kadınlar için yüzde 10; erkekler için yüzde 29 olan okuryazarlık seviyesi 1980'li yıllarda sırası ile yüzde 55 ve yüzde 80'e; günümüzde ise kadınlar için yüzde 87'ye; erkekler için ise yüzde 97'ye yükselmiştir. Cumhuriyet döneminin en önemli kazanımlarından birisi olan kadınların okuryazarlık seviyesindeki artış özellikle 1960'lı yıllardan sonra ivme kazanmıştır. 1930'lu yıllarda erkek ve kadın nüfus arasında gözlenen okuryazarlık seviyesindeki farklılığın zaman içinde azalarak günümüzde 10 puanlık bir farka indiği görülmektedir (Şekil 7).

İlköğretim çağındaki nüfusun (6-13 yaş) okullaşma oranının zaman içindeki değişimine baktığımızda (Şekil 8), zorunlu ilköğretim süresinin 5 yıldan 8 yıla çıkarıldığı 1997-1998 eğitim yılından itibaren ilköğretim okullaşma oranı özellikle kız çocukları için yükselmiştir. 2008 yılı itibarıyla ilköğretim okullaşma oranının erkek ve kız çocukları için sırası ile yüzde 97 ve yüzde 96 olduğu görülmektedir. Bu durum, ilköğretim düzeyinde Türkiye geneli için eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin önemli ölçüde ortadan kalktığını göstermektedir.

Şekil 7. Okuryazarlık düzeyindeki değişimler (6+ yaş nüfusu), 1935-2008²

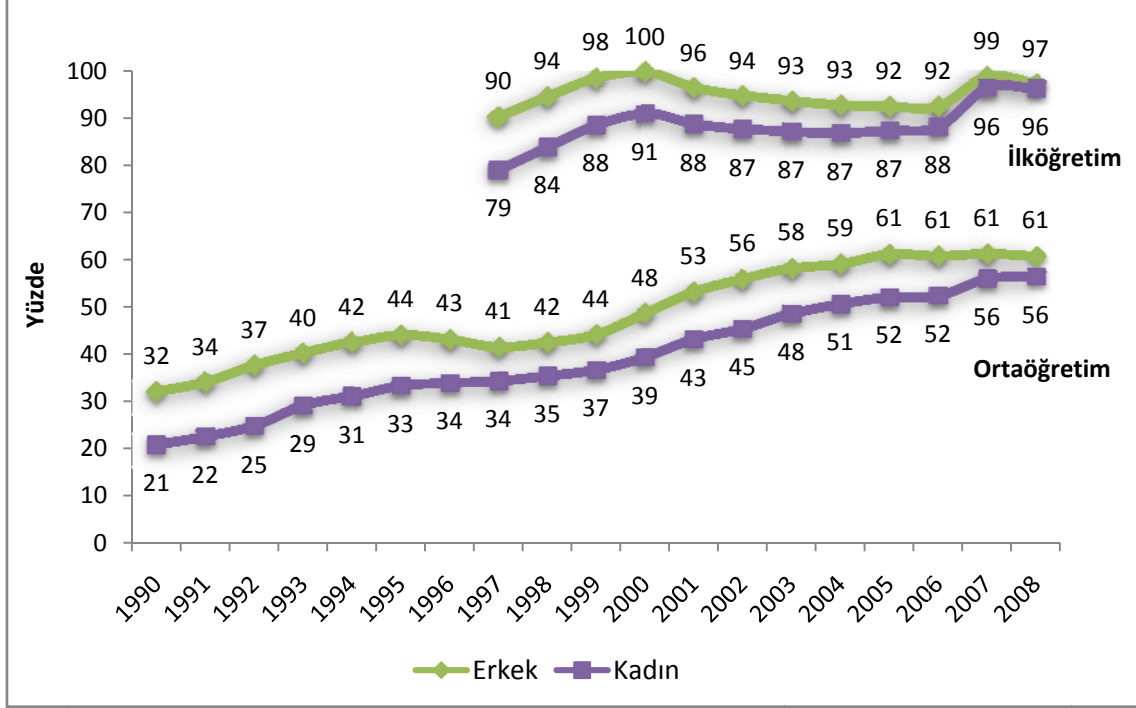
Kaynak: TÜİK 2010e, 2010f, 2010g

İlköğretim okullaşma oranlarının oldukça gerisinde kalan ortaöğretim okullaşma oranlarına bakıldığında (Şekil 8), 1990'lı yılların başında 14-16 yaş grubundaki erkek nüfusun yüzde 32'sinin; kadın nüfusun ise ancak yüzde 21'inin ortaöğretime devam ettiği görülmektedir. Zaman içinde tedrici olarak artan ortaöğretim okullaşma oranının 2008 yılında erkek çocuklar için yüzde 61'e; kız çocuklar için ise yüzde 56'ya yükseldiği görülmektedir. Bu veriler ortaöğretim düzeyinde de Türkiye geneli için eğitimdeki cinsiyet eşitsizliğinin zaman içinde azaldığını göstermektedir. Ancak, ortaöğretim okullaşma oranlarının işaret ettiği en önemli sonuç, 14-16 yaşlarındaki çocukların çok önemli bir bölümünün (erkek çocuklar için yüzde 39; kız çocuklar için yüzde 44) ortaöğretim aşamasında okulu bırakmış olmalarıdır.

En az ilköğretimi bitirmiş erkek ve kadın nüfusun eğitim düzeylerine göre yüzde dağılımına bakıldığında (Şekil 9), 1975-2008 döneminde hem erkek hem de kadınlar arasında ilköğretimi bitirenlerin yüzdesinin azaldığı, ortaöğretimi ve yükseköğretimi bitirenlerin yüzdesinin ise arttığı görülmektedir. Bu gelişmelere karşın, erkeklerin genel eğitim seviyesinin kadınlardan daha yüksektir. 2008 yılı temel alındığında, kadınların yüzde 18'inin ortaöğretim; yüzde 10'unun ise yükseköğretim mezunu olduğu görülmektedir. Erkekler için ise bu oranlar sırası ile yüzde 23 ve yüzde 14'tür. Bu veriler zaman içinde erkek ve kadın

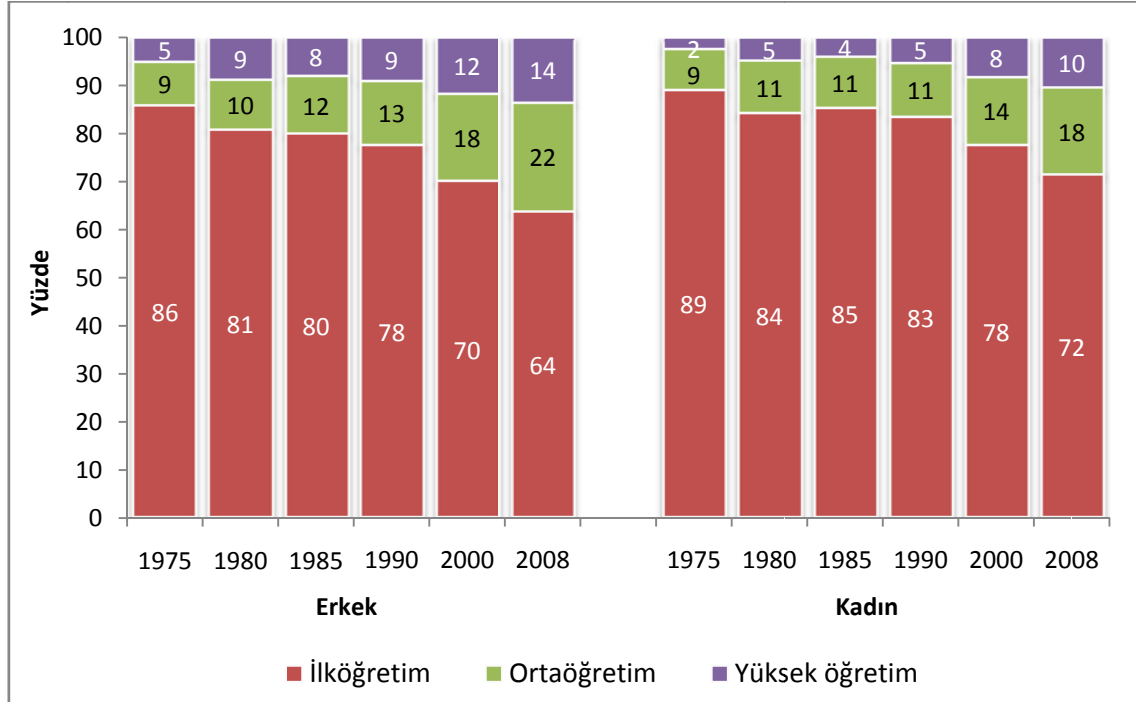
arasındaki eğitim seviyesi farklılığının azalmakta olduğunu göstermesine karşın yine de kadınların daha dezavantajlı bir konumda olduğuna işaret etmektedir.

Şekil 8. Net okullaşma oranlarındaki değişimler, 1990-2008

Kaynak: TÜİK, 2010f, 2010h

Şekil 9. Nüfusun eğitim düzeyine göre yüzde dağılımındaki değişimler, 1990-2008

Kaynak: TÜİK, 2010i, 2010j

Kutu 3 Bölüm 3'teki Kavramların Açıklaması	
İlköğretim net okullaşma oranı	İlköğretim çağındaki (6-13 yaş) olup ilköğretime devam eden nüfusun ilköğretim çağındaki nüfusa oranıdır. $\frac{6 - 13 \text{ yaş grubu içinde okula giden kişi sayısı}}{P_{6-13}} \times 100$
Ortaöğretim net okullaşma oranı	Ortaöğretim çağındaki (14-16 yaş) olup ortaöğretime devam eden nüfusun ortaöğretim çağındaki nüfusa oranıdır. $\frac{14 - 16 \text{ yaş grubu içinde okula giden kişi sayısı}}{P_{14-16}} \times 100$
İşgücüne katılım oranı	İşgücünün kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranıdır. Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus; okul, yurt, otel, çocuk yuvası, huzurevi, hastane, hapishane, kışla ya da orduvinde ikamet edenler dışında kalan 15 ve daha yukarı yaştaki nüfustur. İşgücü, istihdam edilenler ile işsizlerin oluşturduğu tüm nüfusu kapsar. İşsizler, referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan kişilerden iş aramak için son üç ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan tüm kişilerden oluşmaktadır. İşgücüne katılım oranı, 15 ve daha yukarı yaştaki her 100 kişi içinde işgücünde olan kişi sayısıdır. $\frac{\text{istihdam edilen nüfus} + \text{işsiz nüfus}}{\text{kurumsal olmayan 15 yaş üstü sivil nüfus}} \times 100$
Kişi başına düşen gelir (satın alma gücü paritesine göre düzeltilmiş)	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH), bir ekonomide yerleşik olan üretici birimlerin belli bir dönemde, yurtiçi faaliyetleri sonucu yaratmış oldukları tüm mal ve hizmetlerin üretim değerleri toplamından, bu mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan girdiler toplamının düşülmesi sonucu elde edilir. Bu sonuçların uluslararası karşılaştırma yapabilmek için bir değişim oranı olan Satın Alma Gücü Paritesi (SGP) ile düzeltilmeleri gerekir. SGP temel olarak, farklı para birimlerinin satın alma gücünü eşitleyerek ülkeler arasındaki fiyat düzeyi farklılıklarını giderir. Bu oran kullanılarak ortak bir para birimine dönüştürülen harcamalar, satın alınan mal ve hizmet hacmindeki farklılıkları yansıtarak ülkeler arasında karşılaştırılabilir veriler sağlamaktadır. Kişi başına milli gelir, SGP ile düzeltilmiş GSYİH büyüklüğünün yıl ortası nüfusa bölünmesi ile elde edilir.
Gini katsayısı	Gelir dağılımındaki eşitsizliği ölçmek için kullanılan bir katsayıdır. Katsayı "0" ile "1" arasında bir değer alır. Gini katsayısı yükseldikçe gelirin daha eşitsiz dağıldığı kabul edilir. Örneğin herkesin aynı gelir seviyesine sahip olduğu bir toplumun Gini katsayısı 0 iken tüm gelirin bir kişide toplandığı toplumun Gini katsayısı 1'e eşittir.
Gıda yoksulluk oranı (Açlık)	Mutlak yoksulluk göstergesi olan bu oranın hesaplanmasında en yoksul ikinci yüzde 20'lik grupta yer alan hanelerin gıda tüketiminde en önemli paya sahip 80 gıda maddesinden yararlanılarak oluşturulan gıda sepeti dikkate alınmaktadır. Bir kişinin günlük asgari 2100 kalori almasını sağlayacak miktarda gıdadan oluşan bu gıda sepetinin maliyeti gıda yoksulluk sınırı olarak alınmaktadır. Gıda yoksulluk oranı, eşdeğer kişi başına tüketim harcaması gıda yoksulluk sınırının altında kalan hanehalklarının oluşturduğu nüfusun toplam nüfus içindeki payı olarak hesaplanır.
Gıda ve gıda dışı yoksulluk oranı	Mutlak yoksulluk göstergesi olan bu oran, kişilerin gıdanın yanı sıra diğer temel gereksinimlerini de dikkate almaktadır. Bu göstergede gıda yoksulluk sınırına, giyim, barınma, ulaşım, ısınma, haberleşme, sağlık, eğitim harcamaları gibi gıda dışı mal ve hizmetler için hesaplanan harcamalar da eklenir. Böylece, toplam tüketimleri gıda yoksulluk sınırının hemen üstünde olan hanelerin toplam harcama içindeki gıda dışı harcama payları esas alınarak gıda ve gıda dışı mal ve hizmetleri kapsayacak şekilde yeni bir yoksulluk sınırı belirlenir. Gıda ve gıda dışı yoksulluk oranı, eşdeğer kişi başına tüketim harcaması gıda ve gıda dışı yoksulluk sınırının altında kalan hanehalklarının oluşturduğu nüfusun toplam nüfus içindeki payı olarak hesaplanır.